

YOSHLARNING MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISHDA TYUTORLIK TIZIMINING ROLI

Bodirov Elbek Xabibullayevich

Namangan Davlat universiteti Yuridik fakulteti tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22672587>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 8-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 9-sentabr 2026-yil

Annotatsiya.

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimining yoshlar ma'naviy-ma'rifiy salohiyatini yuksaltirishdagi o'rni va ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi. Muallif tyutorning faqatgina akademik maslahatchi emas, balki talabalarining shaxsiy, ma'naviy hamda ijtimoiylashuv jarayonlaridagi mas'uliyatli yo'naltiruvchi sifatidagi rolini yoritib beradi. Maqolada zamonaviy tyutorlik faoliyatining metodologik asoslari, amaliyotda uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy va amaliy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar:

Tyutorlik tizimi, ma'naviy salohiyat, yoshlar tarbiyasi, oliy ta'lim, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, shaxsiy rivojlanish, pedagogik muloqot, mafkuraviy immunitet.

KIRISH:

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan, raqamli texnologiyalar va globallashuv jarayonlari jadallashgan davrda yoshlar tarbiyasi va ularning ma'naviy-ruhiy dunyosini shakllantirish har qanday jamiyatning strategik vazifalaridan biriga aylanib bormoqda. Axborot oqimining tezlashuvi va madaniy integratsiyaning kuchayishi bir tomondan yoshlar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga turli mafkuraviy hamda ma'naviy tahdidlarni ham keltirib chiqarmoqda.

Oliy ta'lim muassasalari (OTM) nafaqat biron-bir soha bo'yicha chuqur bilimga ega malakali mutaxassis tayyorlash, balki yuksak ma'naviyatli, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega barkamol shaxsni tarbiyalash maskani hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar qatorida tyutorlik institutining joriy etilishi talabalar bilan ishlash mexanizmini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqdi.

Avvalgi an'anaviy "guruh murabbiyligi" (kuratorlik) tizimidan tubdan farqlanuvchi tyutorlik modeli talabalarga individual yondashish, ularning ma'naviy-intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish va ijtimoiy muhitga moslashuvini ta'minlashda muhim vositaga aylandi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — OTMlarda tyutorlik tizimining yoshlar ma'naviy salohiyatini yuksaltirishdagi nazariy va amaliy o'rnini atroflicha tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda tizim samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

1-BO'LIM. TYUTORLIK TIZIMINING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI

1.1. Tyutorlik tushunchasining kelib chiqishi va evolyutsiyasi

"Tyutor" (inglizcha *tutor* — murabbiy, homiy, vasiy, shaxsiy o'qituvchi) atamasi tarixan XII–XIV asrlarda Buyuk Britaniyaning klassik universitetlari (Oksford va Kembrij)da shakllangan ta'lim va tarbiya modeliga borib taqaladi. Dastlab Oksford universitetida tyutor talabaning o'qish jarayonini yo'naltiruvchi va uning maishiy turmush tarzi, axloqiy tarbiyasiga mas'ul bo'lgan shaxs sifatida faoliyat yuritgan.

Davr / Model	Asosiy Vazifasi	Qo'llanilgan Hudud
Klassik model (XII–XIX asrlar)	Talabaning diniy-axloqiy tarbiyasi, intizomi va shaxsiy rivojlanishini nazorat qilish.	Buyuk Britaniya (Oksford, Kembrij)
Akademik-pedagogik model (XX asr)	Talabaga individual ta'lim trayektoriyasini tuzish va akademik fanlarni o'zlashtirishda ko'maklashish.	Yevropa, AQSh
Zamonaviy integratsiyalashgan model (XXI asr)	Akademik konsalting, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, psixologik ko'mak va ijtimoiy moslashuvni ta'minlash.	Global ta'lim makoni, O'zbekiston OTMlari

An'anaviy kuratorlik tizimida asosiy e'tibor guruh bilan umumiy va ma'muriy ishlarni olib borishga qaratilgan bo'lsa, tyutorlik modelida asosiy urg'u individual yondashuv va talabaning shaxsiy ma'naviy-intellektual rivojlanishiga beriladi.

1.2. Tyutor faoliyatining psixologik va pedagogik asoslari

Oliy ta'limga qabul qilingan talaba-yoshlar asosan 17–22 yosh oralig'ida bo'lib, bu davr psixologiyada shaxsiy va kasbiy o'z-o'zini anglash hamda qadriyatlar orientatsiyasi shakllanadigan inqiroziy va mas'uliyatli bosqich sifatida baholanadi.

Pedagogik muloqot jarayonida tyutor quyidagi yetakchi prinsiplarga tayanadi:

1. Gumanistik yondashuv: Talaba shaxsini oliy qadriyat deb bilish, uning qobiliyati va erkin fikrlash huquqini hurmat qilish.
2. Empatiya va faol tinglash: Talabaning ruhiy kechinmalari, ijtimoiy Muammolari va ichki xavotirlarini tushunishga intilish.
3. Individual trayektoriya: Har bir talabaning o'ziga xos ma'naviy-axloqiy va intellektual salohiyatidan kelib chiqqan holda rivojlanish dasturini belgilash.

1.3. O'zbekiston OTMlarida tyutorlik institutining huquqiy-me'yoriy asoslari

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini transformatsiya qilish sharoitida tyutorlik faoliyatini tartibga soluvchi bir qator normativ-huquqiy hujjatlar va yo'riqnomalar qabul qilindi. Ushbu hujjatlarda tyutorlarning maqomi, ularning huquq va majburiyatlari hamda ma'naviy-ma'rifiy ishlardagi mas'uliyat sohasi aniq belgilab berilgan. Tyutorlar talabalarning ma'naviy-ma'rifiy dunyoqarashini boyitish, ularni OTM va TTJ (Talabalar turar joyi) ichki tartib-qoidalariga moslashtirish, shuningdek, vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy ijrochilaridan biri etib belgilangan.

2-BO'LIM. YOSHLARNING MA'NAVIY SALOHİYATI VA UNI BAHOLASH MEZONLARI

2.1. "Yoshlarning ma'naviy salohiyati" tushunchasining mazmun-mohiyati

Yoshlarning ma'naviy salohiyati — bu faqatgina bilimlar majmui emas, balki shaxsning axloqiy me'yorlari, mafkuraviy immuniteti, estetik va intellektual dunyoqarashi, shuningdek, jamiyat rivoji uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish tayyorgarligi yig'indisidir.

Ma'naviy salohiyat tarkibiy jihatdan quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- Milliy va umuminsoniy qadriyatlar integratsiyasi: O'z xalqi tarixi, tili, madaniyati va an'alariga hurmat bilan birga umuminsoniy tamoyillarga (bag'rikenglik, inson huquqlari) sodiqlik.
- Mafkuraviy immunitet: Turli yot va buzg'unchi g'oyalar, kiber-tahdidlar hamda axborot xurujlariga nisbatan tanqidiy va tahliliy munosabat shakllanganligi.
- Huquqiy madaniyat: Jamiyat qonunlariga va intizomga o'z xohishi bilan amal qilish ko'nikmasi.

2.2. Ma'naviy salohiyatni shakllantiruvchi indikatorlar va diagnostika

Talabalarning ma'naviy salohiyatini baholash uchun amaliyotda sifat va miqdor ko'rsatkichlaridan foydalaniladi. Tyutor ushbu indikatorlar yordamida guruhning umumiy ma'naviy-ruhiy muhitini hamda har bir talabaning shaxsiy o'sish darajasini monitoring qilib boradi.

Baholash Indikatori	Sifat Ko'rsatkichlari	Miqdoriy Ko'rsatkichlar (KPI)
---------------------	-----------------------	-------------------------------

Kitobxonlik va intellektual faollik	Badiiy va ilmiy adabiyotlarga qiziqishi, tahlil qilish qobiliyati.	Kutubxonadan foydalanish chastotasi, o'qilgan kitoblar soni.
Ijtimoiy-madaniy faollik	Teatr, muzey, ko'rgazma va ko'ngilli (volontyorlik) loyihalarda ishtirok etishi.	Qatnashgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va loyihalar soni.
Axloqiy va huquqiy intizom	Odob-axloq qoidalariga rioya etish, tengdoshlari va ustozlariga munosabati.	Huquqbuzarliklar va intizomiy choralar yo'qligi (0%).
Mafkuraviy va axborot madaniyati	Axborot manbalarini saralay olishi, feyk xabarlariga berilmaslik.	Sosio-psixologik so'rovnoma natijalari.

3-BO'LIM. TYUTORLIK FAOLIYATIDA MA'NAVYIY-TARBIYAVIY ISHLARNING AMALIY MEXANIZMLARI

3.1. Individual va guruhlar bilan ishlashning zamonaviy metodikasi

Tyutorning ma'naviy-tarbiyaviy faoliyati faqat ma'ruzalar yoki majlislar shaklida tashkil etilsa, kutilgan natijani bermaydi. Zamonaviy tyutorlik amaliyotida interaktiv hamda ta'sirchan metodlardan foydalanish talab etiladi.

1. "Tyutorlik soati"ning yangicha formati: An'anaviy hisobot yig'ilishlaridan voz kechib, interaktiv debatlar, "Kino-klub" (tarbiyaviy filmlar muhokamasi), "Kitob taqdimoti" hamda muammoli vaziyatlarni tahlil qilish (case-study) formatlarini joriy etish.
2. Individual suhbat va ko'mak: Talabani shaxsiy muammolari, o'qishdagi qiyinchiliklari yoki ruhiy tushkunlik holatlarida tyutor tomonidan o'tkaziladigan individual suhbatlar. Bunda konfidensiallik (sir saqlash) va do'stona muloqot ustuvor hisoblanadi.

3.2. Talabalar yashash joylarida (TTJ) va ijarada) ma'naviy muhitni shakllantirish

Talabalarining ma'naviy-ruhiy holatiga ularning darsdan tashqari vaqtdagi yashash sharoiti va muhiti bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tyutor faoliyati OTM hududi bilan cheklanib qolmasdan, talabalar turar joylari va ijara xonadonlarini ham qamrab oladi.

- Talabalar Turar Joyi (TTJ)dagi faoliyat: TTJda ma'naviyat xonalari va kutubxonalarni boyitish, "Tyutor va talaba" uchrashuvlarini o'tkazish, turli to'garaklar (shaxmat, kitobxonlik, milliy qadriyatlar) tashkil etish.
- Ijara xonadonlaridagi monitoring: Ijarada yashovchi talabalarining yashash sharoitlari, ularning bo'sh vaqtini qanday tashkil etayotgani hamda ijtimoiy muhitini o'rganish. Bu jarayonda tyutor talabani xavfsizligi va ma'naviy muhiti barqarorligini ta'minlashga ko'maklashadi.

3.3. Ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik

Tyutor — OTM, talaba va uning oilasi o'rtasidagi bog'lovchi ko'prikdir. Yoshlarning ma'naviy salohiyatini yuksaltirishda oilaviy tarbiyaning o'rni beqiyos. Shu sababli tyutor faoliyatida quyidagi mexanizmlar muhim o'rin tutadi:

- Ota-onalar bilan doimiy aloqani yo'lga qo'yish (onlayn va oflayn muloqotlar).
- Talabani ijobiy yutuqlari hamda ma'naviy-axloqiy o'sishini ota-onalarga yetkazib berish (tashakkurnomalar, rag'batlantirishlar).
- Huquq-tartibot idoralari va mahalla fuqarolar yig'inlari bilan hamkorlikda profilaktik tadbirlarni tashkil etish.

4-BO'LIM. TYUTORLIK TIZIMIDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA XORIJIY TAJRIBA TAHLILI

4.1. Amaliyotda uchrayotgan tizimli muammolar va ularning tahlili

O'zbekiston OTMlarida tyutorlik instituti nisbatan yangi shakllanayotgan tizim bo'lganligi sababli, amaliyotda bir qator obyektiv va subyektiv muammolar ko'zga tashlanmoqda.

1. Yuklamaning yuqoriligi: Bir tyutorga ko'pincha 150–200 va undan ortiq talaba birlashtirilgan. Bunday yuqori yuklama sharoitida har bir talabaga individual yondashish va uning ma'naviy-ruhiy dunyosini chuqur o'rganish jismonan imkonsiz bo'lib qolmoqda.
2. Qog'ozbozlik va rasmiyatchilik: Tyutorlar faoliyatida real ma'naviy-ma'rifiy ishlar o'rniga turli jadvallar, dalolatnomalar va hisobotlarni to'ldirishga ko'p vaqt sarflanmoqda.

3. Kasbiy tayyorgarlik va motivatsiya: Tyutorlikka qabul qilingan xodimlarning barchasi ham yetarli pedagogik va psixologik ko'nikmalarga ega emasligi. Shuningdek, tyutorlar mehnating moddiy va ma'naviy rag'batlantirish mexanizmlari hamon takomillashtirishga muhtoj.

4.2. Rivojlangan mamlakatlar OTMlaridagi tyutorlik tajribasi

Xorijiy tajribani o'rganish ko'rsatadiki, rivojlangan ta'lim tizimlarida tyutorlik sohasi aniq ixtisoslashgan:

Mamlakat / OTM	Model Xususiyatlari	O'rganish Mumkin Bo'lgan Jihatlar
Buyuk Britaniya (Oksford, Kembrij)	<i>Academic Tutor</i> va <i>Pastoral Care System</i> (Ma'naviy-ruhiy ko'mak) aniq ajratilgan.	Talabani akademik va ma'naviy-psixologik muammolarini alohida mutaxassislar hal etadi.
AQSh (Garvard, MIT)	<i>Residential Tutors</i> — tyutorlar talabalar shaharchasida birga yashaydi va 24/7 rejimida ko'maklashadi.	Talabalar turar joyida sog'lom va xavfsiz ma'naviy muhit yaratish tajribasi.
Yaponiya (Tokio Universiteti)	<i>Senpai-Kouhai</i> (Kattalar va kichiklar) tamoyiliga asoslangan talabalararo ustoz-shogirdlik.	Yuqori kurs talabalarini tyutorga yordamchi (ko'ngilli) sifatida biriktirish.

5-BO'LIM. TYUTORLIK TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA TAKLIF VA TAVSIYALAR

Oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimining ma'naviy-tarbiyaviy samaradorligini oshirish va mavjud muammolarni hal etish uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni amaliyotga joriy etish maqsadga muvofiq:

5.1. Normativ yuklamani optimallashtirish va jarayonlarni raqamlashtirish

- Biriktirilgan talabalar normativini kamaytirish: Bir tyutorga to'g'ri keladigan talabalar sonini ko'pi bilan 80–100 nafar etib belgilash. Bu har bir talaba bilan kamida oyida 1-2 marotaba chuqurlashtirilgan individual muloqot o'tkazish imkonini beradi.
- HEMIS / ERP platformalarida tyutor modulini rivojlantirish: Barcha rasmiy hisobotlar, talaba anketalari va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar monitoringini raqamli formatga o'tkazish orqali qog'ozbozlikni 80% ga qisqartirish.

5.2. Tyutorlarning kasbiy mahoratini va kvalifikatsiyasini oshirish

- OTMlar huzurida tyutorlar uchun doimiy ishlaydigan "Psixologik va pedagogik kouching markazlari"ni tashkil etish.
- Tyutorlarni talabalar bilan muloqot qilish, konfliktologiya, suitsid Profilaktikasi va kiber-xavfsizlik bo'yicha maxsus sertifikatlash tizimidan o'tkazish.

5.3. Samaradorlikni baholashning KPI (Key Performance Indicators) tizimini joriy etish

Tyutor faoliyatini baholashda rasmiy tadbirlar soniga emas, balki real natijalarga e'tibor qaratish lozim. KPI mezonlariga quyidagilarni kiritish taklif etiladi:

- Guruh talabalarining kitobxonlik va madaniy faollik darajasi o'sishi.
- Talabalar orasida intizomiy buzilishlar va huquqbuzarliklar bo'lmasligi.
- Talabalar va ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan anonim so'rovnomalarda tyutor faoliyatidan qanoatlangani darajasi (kamida 85%).

XULOSA:

Oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimining samarali faoliyat ko'rsatishi yoshlarning ma'naviy-ma'rifiy va intellektual salohiyatini yuksaltirishda hal qiluvchi omillardan biridir. Tyutor shunchaki ma'muriy buyruqlarni yetkazuvchi va hisobot topshiruvchi xodim emas, balki talabani OTMdagi murabbiyi, ma'naviy ustoziga aylanishi lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tyutorlik instituting salohiyatidan to'liq foydalanish uchun uning metodologik bazasini mustahkamlash, rasmiyatchilik va ortiqcha yuklamalardan voz kechish hamda jarayonlarni to'liq raqamlashtirish talab etiladi. Tyutorlarning pedagogik-

psixologik mahoratini doimiy oshirib borish va ularning mehnating adolatli rag'batlantirilishi oliy ta'limda sog'lom ma'naviy-ruhiy muhitni shakllantirishga hamda vatanparvar, yuksak ma'naviyatli kadrlar yetishib chiqishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
3. Abduqodirov A.A., Pardaev A.H. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat*. — Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2019. — 240 b.
4. Begmatov A. *Ma'naviyat falsafasi va yoshlar tarbiyasi*. — Toshkent: "O'zbekiston", 2021. — 180 b.
5. Gordon E.H. *Tutoring: The Image and the Reality*. — London: Routledge, 2018. — 215 p.
6. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. — Toshkent: "Ma'naviyat", 2008. — 176 b.
7. Xodjayev B.O. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. — Toshkent: "Sano-standart", 2020. — 312 b.
8. Yushkov S.V. *Тьюторство в современном образовании: теория и практика*. — Москва: Юрайт, 2021. — 254 с.
9. Quronov M. *Milliy tarbiya: nazariya va amaliyot*. — Toshkent: "Ma'naviyat", 2020. — 220 b.
10. Oser J., Veugelers W. *Getting Involved: Global Citizenship Education and Moral Development*. — Sense Publishers, 2019. — 198 p.

THE ROLE OF THE TUTORING SYSTEM IN ENHANCING THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL POTENTIAL OF YOUTH

Bodirov Elbek Khabibullayevich

Tutor at the Faculty of Law, Namangan State University

This article provides a comprehensive analysis of the role and significance of the tutoring system in higher education institutions in enhancing the spiritual and educational potential of youth. The author highlights that a tutor acts not only as an academic advisor but also as a guide in students' personal, spiritual, and social development. The methodological foundations of modern tutoring, practical challenges, and potential solutions are thoroughly examined.

Tutoring system, spiritual potential, youth education, higher education, spiritual-educational work, personal development, pedagogical communication, ideological immunity.

РОЛЬ ТЬЮТОРСКОЙ СИСТЕМЫ В ПОВЫШЕНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИ

Бодиров Эльбек Хабибуллаевич

Тьютор Юридического факультета

Наманганского государственного университета

В данной статье подробно анализируется роль и значение тьюторской системы в высших учебных заведениях в повышении духовно-нравственного и просветительского потенциала молодежи. Автор подчеркивает, что тьютор выступает не только как академический консультант, но и как наставник в личностном и духовном развитии студентов. В работе рассмотрены методологические основы современной тьюторской деятельности и пути решения возникающих проблем.

Тьюторская система, духовный потенциал, воспитание молодежи, высшее образование, духовно-просветительская работа, личностное развитие, педагогическое общение.